

Лекція на тему «Основи аграрного права України.»

План лекції:

1. Предмет аграрного права України.
2. Поняття та особливості аграрних правовідносин, їх елементи
3. Поняття суб'єктів аграрного права та їх класифікація
4. Правове становище фермерського господарства.

1. Предмет аграрного права України

У процесі виробничо-господарської та іншої діяльності різноманітних (як за формою власності, так і за організаційно-правовою формою) сільськогосподарських товаровиробників виникає комплекс складних, взаємопов'язаних майнових, земельних, господарських, трудових, організаційно-управлінських та інших відносин. Вони не становлять органічної єдності, але специфіка виробничо-господарської діяльності в агропромисловому секторі обумовлює необхідність їх об'єднання в одну систему.

Відносини в сільськогосподарському виробництві для зручності регулювання можна згрупувати, однак вони є відносинами господарськими.

Предметом аграрного права є такі відносини, що являють собою комплекс земельних, майнових, трудових і організаційно-управлінських відносин, які ґрунтуються на приватній, державній, комунальній власності і виникають у сфері сільського господарства і пов'язаних з ними інших відносин сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань, а також діяльності селянських і особистих підсобних господарств.

Суспільні відносини, які є предметом аграрного права, мають комплексний характер і, як правило, тією чи іншою мірою пов'язані з земельними відносинами, без яких сільськогосподарське виробництво фактично неможливе, земельні відносини слід виділити із системи аграрних відносин. У сільському господарстві, а саме в аграрному секторі земля є основним засобом виробництва, на відміну від інших сфер виробництва, де вона є просто територіальним простором для розміщення основних фондів і підприємств у цілому.

Аграрне право як спеціалізована галузь права покликана врегулювати пов'язані між собою земельні, майнові, господарські, трудові й організаційно-управлінські відносини, що складаються між суб'єктами в аграрному секторі, а також між юридичними і фізичними особами. Нормами аграрного права регламентується коло і зміст тих прав і обов'язків, що становлять правовий статус сільськогосподарських кооперативів, селянських (фермерських) господарств, акціонерних та інших господарських товариств, агрофірм та агрокомбінатів, орендних підприємств, членів цих формувань тощо.

Аграрне право як система норм регулює комплекс різноманітних суспільних відносин, що складаються у процесі організації сільськогосподарського виробництва. У цій внутрішньо узгодженій системі правові норми, блоки і елементи розміщені в ієрархічній послідовності. Правові інститути, їх елементи і блоки визначають права та обов'язки підприємств (незалежно від форм власності) з виробництва сільськогосподарської продукції, інститут членства, засновництва, самоврядування, регламентують відносини вступу і виходу із сільськогосподарських кооперативів, акціонерних товариств, орендних та інших підприємств і організацій аграрного сектора, правовий режим основних, оборотних та інших фондів суб'єктів аграрних відносин.

2. Поняття та особливості аграрних правовідносин, їх елементи

Складність, багатогранність і своєрідність аграрних правовідносин обумовлюються особливостями виробництва в аграрному секторі, пов'язаними передусім з обробкою землі як основного засобу виробництва, вирощуванням, переробкою і реалізацією сільськогосподарської продукції, використанням у процесі виробництва живих організмів, його сезонністю, умовами проживання і праці в сільській місцевості та іншими факторами.

Їх специфіка і особливості обумовлюються й суб'єктним складом, його різноманітністю і формами власності, на яких базується діяльність виробників сільськогосподарської продукції.

Ще однією ознакою своєрідності аграрних правовідносин є те, що вони в одній і тій же галузі можуть мати як горизонтальний, так і вертикальний характер на відміну від традиційних галузей права: цивільного й адміністративного.

Аграрні правовідносини — це вид суспільних відносин, що врегульовані нормами аграрного права і суміжних з ним галузей права в комплексі, які складаються між

суб'єктами в аграрному секторі, об'єднаними одним інтересом щодо виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та сировини.

Суб'єктами або учасниками аграрних правовідносин є юридичні особи, підприємства й організації, фізичні особи, громадяни-підприємці і громадяни, які не займаються підприємницькою діяльністю, тобто виробники сільськогосподарської продукції, які володіють відповідною правоздатністю і є суб'єктами аграрних правовідносин. Це — сільськогосподарські підприємства всіх видів і їх об'єднання, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи, державні підприємства, селянські (фермерські) господарства та їх об'єднання, приватні (приватно-орендні) підприємства, підприємства переробки сільськогосподарської продукції, інші суб'єкти господарювання, засновані на приватній власності, а також фізичні особи — підприємці, просто фізичні особи, які на правах членства чи засновництва вступають, як правило, у внутрішні правовідносини як між собою, так і з юридичними особами.

Специфіка аграрних відносин полягає в тому, що **основним об'єктом відносно інших об'єктів є земля** (спеціальний об'єкт) з її неповторними якостями.

Земля як найважливіший об'єкт аграрних правовідносин відіграє винятково важливу роль у сільськогосподарському виробництві. Вона є головним засобом виробництва сільськогосподарської продукції і базисом будь-якої діяльності, в тому числі селян, чие життя пов'язане з землею як у виробництві, так і в побуті. Саме тому майже всі правовідносини в аграрному секторі прямо чи побічно залежать від правовідносин, що виникають між суб'єктами стосовно землі як основного засобу виробництва.

Об'єктами аграрних правовідносин, окрім землі, можуть бути і такі природні ресурси, як ліси, води, загальнопоширені корисні копалини тощо, характер і межі використання яких визначаються спеціальним законодавством.

Важливу роль серед об'єктів аграрних правовідносин відіграють і живі організми — тварини. Тваринництво — одна з основних галузей сільськогосподарського виробництва, тому відносини в цій сфері є важливою складовою частиною аграрних правовідносин.

Структуру аграрних правовідносин складає зв'язок суб'єктивних прав і обов'язків, які становлять зміст правовідносин. Розглядаючи аграрні правовідносини як єдність матеріального змісту і правової форми, можна виділити такі зв'язки елементів правовідносин:

1) зв'язок прав і обов'язків як закріпленої нормою моделі, що повинна обумовлювати реальну поведінку;

2) реальний зв'язок учасників правовідносин, який повинен відповідати моделі поведінки, закріпленої у відповідній нормі;

3) зв'язок реальної поведінки і моделі, яка знаходить своє вираження у здійсненні прав і виконанні обов'язків.

3. Поняття суб'єктів аграрного права та їх класифікація

Проведення аграрної реформи викликала необхідність формування відповідних виробників сільськогосподарської продукції (продуктів харчування, сировини, рослинного і тваринного продовольства). Такими виробниками є аграрні підприємці, в основному нові їх види і типи, які раніше практиці господарювання в аграрному секторі були невідомі. Це — приватні виробничі формування, селянські (фермерські) господарства, орендні підприємства, сільськогосподарські кооперативи, спілки селян, сільськогосподарські товариства і спільні підприємства, міжгосподарські товариства і об'єднання та ін. Вони виступають носіями суб'єктивних прав та обов'язків і наділені спеціальною правосуб'єктністю. Правосуб'єктність надає правову можливість виробникам аграрного сектора брати участь в аграрних правовідносинах, тобто бути їх суб'єктами. Аналіз основних ознак правосуб'єктності підприємців аграрно-промислового комплексу дозволяє дати таке визначення поняття учасників аграрних правовідносин — суб'єктів аграрного права.

Суб'єкти аграрного права — це виробники сільськогосподарської продукції, що володіють відособленим майном, наділені спеціальною правоздатністю і дієздатністю (правосуб'єктністю), господарська діяльність яких здійснюється при використанні землі як основного засобу виробництва для забезпечення населення міста і села необхідними продуктами харчування, сировиною і продовольством рослинного і тваринного походження.

Аграрному підприємству (підприємцю) притаманні такі основні риси і принципи діяльності:

1) основним предметом їх діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції, усі інші види сільськогосподарської діяльності (в тому числі переробки і реалізації продукції) мають допоміжний характер;

2) основним засобом виробництва є передусім земля, а також інші природні ресурси.

Аграрне підприємство — це суб'єкт аграрних правовідносин, що самостійно володіє і розпоряджається відособленим майном, у комплексі якого основним засобом виробництва є природне тіло — земля, що використовується ним для виробництва сільськогосподарської продукції (предмета його діяльності), а також переробки сировини рослинного і тваринного походження, виконання інших робіт і надання послуг для задоволення потреб побутового і соціально-культурного характеру як безпосередньо своїх працівників, так і працівників сфери обслуговування.

Основна ознака суб'єктів аграрного права, як і суб'єктів інших галузей права (господарського, цивільного та ін.) — наявність відособленого майна. Правовою формою такого відособлення є самостійний баланс.

За формами власності суб'єкти аграрного права поділяються на чотири взаємозв'язані групи:

1) суб'єкти, засновані на приватній власності (селянські (фермерські) господарства;

2) суб'єкти, засновані на колективній формі власності, тобто спілки селян, сільськогосподарські виробничі кооперативи тощо, а також виробники (підприємці) корпоративного типу: акціонерні товариства, асоціації, концерни, товариства з обмеженою відповідальністю, орендні формування та інші;

3) засновані на державній формі власності і такі суб'єкти, як державні підприємства (науково-дослідні організації, сільськогосподарські радгоспи-технікуми та інші);

4) суб'єкти аграрного права, засновані на змішаній формі власності, тобто на декількох формах власності в їх поєднанні: приватної і державної, державної і колективної, приватної, державної і колективної, в тому числі з іноземним інвестором.

4. Правове становище фермерського господарства.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону.

Фермерське господарство має своє найменування, печатку і штамп.

Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).

Головою фермерського господарства є його засновник або інша визначена в Статуті особа.

Порядок створення фермерського господарства.

Право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство.

Для отримання (придбання) у власність або в оренду земельної ділянки державної власності з метою ведення фермерського господарства громадяни звертаються до відповідної районної державної адміністрації. Для отримання у власність або в оренду земельної ділянки із земель комунальної власності з метою ведення фермерського господарства громадяни звертаються до місцевої ради.

У заяві зазначаються: бажаний розмір і місце розташування ділянки, кількість членів фермерського господарства та наявність у них права на безоплатне одержання земельних ділянок у власність, обґрунтування розмірів земельної ділянки з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства. До заяви додаються документи, що підтверджують досвід роботи у сільському господарстві або наявність освіти, здобутої в аграрному навчальному закладі.

Заяву громадянина про надання земельної ділянки у власність або в оренду районна або міська державні адміністрації або орган місцевого самоврядування розглядають у місячний строк і в разі її задоволення дають згоду на підготовку землепорядною організацією проекту відведення земельної ділянки.

Земельні ділянки для ведення фермерського господарства передаються громадянам України у власність і надаються в оренду із земель державної або комунальної власності.

Землі лісового і водного фондів, що входять до складу сільськогосподарських угідь, не можуть передаватися у приватну власність для ведення фермерських господарств, за винятком

невеликих - до 5 гектарів ділянок лісів у складі угідь фермерського господарства і невеликих - до 3 гектарів ділянок під замкненими природними водоймами. Фермерське господарство має право проводити залісення частини земель та будувати замкнену водойму на земельній ділянці, що належить фермерському господарству чи його членові на праві приватної власності.

Державна реєстрація фермерського господарства

Після одержання засновником державного акта на право власності на земельну ділянку або укладення договору оренди земельної ділянки та його державної реєстрації фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб.

Фермерське господарство та його члени відповідно до закону **мають право**:

а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;

б) самостійно господарювати на землі;

в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) на відшкодування збитків;

ґ) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди;

д) реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт;

Обов'язки фермерського господарства та його членів:

а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;

б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) сплачувати податки та збори;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

ґ) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;

е) дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції;

є) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;

ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

Фермерське господарство має право споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди на належних йому, його членам на праві власності земельних ділянках відповідно до

затверджених документації із землеустрою та містобудівної документації у встановленому законом порядку. Будівництво на орендованій земельній ділянці житлових будинків, господарських будівель та споруд фермерське господарство - орендар погоджує з орендодавцем.

Фермерське господарство має право використовувати для потреб господарства загальнопоширені корисні копалини (пісок, глина, гравій, торф тощо), лісові угіддя, водні об'єкти та прісні підземні води, що знаходяться на земельній ділянці, відповідно до законодавства України.

Фермерське господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи і подає відповідним органам фінансову звітність, статистичну інформацію та інші дані, встановлені законодавством України.

Діяльність фермерського господарства припиняється у разі:

1) реорганізації фермерського господарства;

2) ліквідації фермерського господарства;

3) визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом);

4) якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства.